

Андрій Топачевський народився 22 лютого 1939 р. у родині науковців (батьки: Олександр Вікторович Топачевський та Марія Флоріанівна Макаревич). Закінчив факультет журналістики Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка (1961). Працював на Сахаліні кореспондентом газети “Утро Родины” (1961—1963); на Закарпатті кореспондентом газети “Колгоспне життя” (1963—1964). Від 1964 — у Києві: завідувач відділу газети “Комсомольское знамя” (1964—1971); редактор Української студії хронікально-документальних фільмів та Київської кіностудії науково-популярних фільмів (1971—1973); член сценарної колегії Державного комітету кінематографії (Держкіно) УРСР (1973—1988); начальник відділу формування фільмофонду Міністерства культури і мистецтв України (1993—1998), де опікувався збереженням спадщини українського кіно.

Член творчих спілок: Національної спілки письменників України, Національної спілки кінематографістів України, Національної спілки журналістів України. Коло творчих зацікавлень Андрія Топачевського — природне довкілля, біблієстика, народознавство, історія наукової думки.

У 2014 році у видавництві “Веселка” побачила світ нова книга А. Топачевського “З Божого саду. Рослини і тварини у Святому Письмі”.
Пропонуємо вам ознайомитися з окремими розділами та рецензією Д. Степовика на цю чудову книгу.

“З БОЖОГО САДУ. Рослини і тварини у Святому Письмі”

РАЙСЬКЕ ЯБЛУКО ДЛЯ ПТИЦІ ЖАР

Круглі рожеві плоди на кінчиках пружних пагонів, наповнені соковитим гранчастим насінням, а також червоні, наче кров, квіти ГРАНАТНИКА здавна були взірцем для образних порівнянь. *Твої губки — немов кармазинова нитка, твої устенька красні, мов частина гранатового яблука — скроня твоя за серпанком твоїм!* (Пісня Пісень, 4 : 3). Серед прикрас Господнього храму, що його збудував Соломон, привертає увагу виконане сином удови мідяне литво плодів гранатника. І сьогодні гранат залишається своєрідним мірилом краси, його обсіпані цвітом кущі символізують вічне життя. Довершені уявою художника форми плодів і золотих дзвіночків-квітів зустрічаємо в оздобі інтер’єрів та на декоративних тканинах.

Плоди гранатника, що їх принесли розвідники *Мойсея*, мали переконати ізраїльтян у багатстві краю Ханаанського; отже, вони цінували їх нарівні з виноградом. Хоча гранатник не був однією з головних харчових культур, як фігове дерево або фінікова пальма, він вважався ознакою добробуту разом з іншими рослинами “великої сімки”. Незчисленні ягідки із зернятками всередині шанувалися як

символ родючості. З них і нині готують напої й вина, а також улюблений на Сході соус “наршараба”. Шкуринку ж, багату на дубильні речовини, використовували для обробки шкур та фарбування тканин.

Висока популярність ГРАНАТА за біблійних часів має ще одне просте і прозаїчне пояснення: давні народи Близького Сходу не знали ні лимонів, ні апельсинів та інших цитрусових, ані багатьох сучасних культурних фруктів та овочів. Невідомі були не тільки ананаси, а й звичайнісінькі для нас помідори чи огірки. Тому прекрасний, квітучий кущ гранатника мав для давніх єгиптян або ізраїльтян значно більше практичного сенсу, ніж це можна уявити сьогодні... Але не змарніла краса його, не знесли й інші якості: сік плодів, так званий ГРЕНАДИН, консервують і запасають на зиму; ним лікують хворих на анемію. Відвар з квітів зміцнює шлунок і оздоровляє ясна, язик та піднебіння, а з шкуринок — допомагає при опіках та запаленнях. Народна медицина використовує всі частини цієї рослини, навіть кору зі стовбура й гілок. Це свідчить, що гранатник прийшов з глибокої давнини, і це підтверджують зображення його гілок з плодами на стінах фараонових гробниць.

Дві Марії біля гробу Ісусового. Оксамитна пелена 1689 р. з Київщини.
На окрайці золотими нитками вишиті квіти і плоди гранатника

*І прибули вони аж до долини в школу,
і витяли там галузку з одним гроном винограду,
і вдвох понесли його
на жердині; також узяли із гранатів та з фіг.*

Числа, 13:23

*З мансарди замшелої мистець, як одуд, визирає:
Що його ще на полотні нині вдати?
Навпроти райські яблука на дереві райським
Клювати внадилася рай-птиця віддавна.*

Ніжні гранати далеко не завезеш волами, ба навіть кіньми. Тому в Україні ще в середині минулого століття були вони рідкісними й дорогими гостинцями. За фольклорною традицією, це яблука з рай-дерева, що росте в далекому ірію заморському, куди на цілу зиму відлітають гуси-лебеді. Така слава граната відбилась в наївних “мальовках” — розписах та вишивках, героїнею яких є птиця Жар. Схожий на павича птах, сидячи на дивовижному золотому дереві, ласує отими казковими яблуками — як у вірші *Ігоря Калиця*:

В епоху залізниць і пароплавів “райські яблука” почали масово з’являтися на ринках Східної Європи. Та, власне, культура гранатника в Україні ніколи далі Криму не просувалася, за винятком кімнатного граната, дуже схожого на звичайний, але з дрібними листочками, квіточками й плодами. Це карликове деревце останнім часом розповсюдилося по наших містах, збагативши колекції хатніх рослин. Але, можливо, швидке потепління клімату, що настає, спонукає й великі “райські яблука” переселитися на береги Дніпра? ■

ТА, ЩО БЕЗ КВІТУ РОДИТЬ

Широке, виїмчає листя СМОКОВНИЦІ, або ФІГОВОГО ДЕРЕВА, дивує різноманітністю. На одній гілці воно може бути п'ятилопатеvim, на іншій галузці того ж дерева — трилопатеvim або навіть цільним, хоч і зубчастим по краю, іноді з півметра завбільшки. Ця культурна рослина не випадково згадується в Біблії першою після дерева життя та дерева пізнання з райського саду, бо відома від прадавніх часів. І була оспівана великим **Гомером!** У славіній “Одіссеї” бачимо смокву в казковому саду Алкіноя. А щоб рідний батько впізнав Одиссея після повернення додому, герою довелося нагадати татові про його подарунки — сорок смоков та інші плодови дерева, кожне з яких мало власне ім'я (“Одіссея”, 7 та 24 пісні).

Так **Гомер** засвідчив, що у X—XII століттях до Різдва Христового смоква була вже звичайною рослиною на теплих берегах Егейського та Іонічного морів. Понад три тисячі років тому її привезли до Європи з Єгипту й Аравії. Великий античний ботанік **Теофраст** у IV ст. до Різдва Христового підтвердив, що греки шанували фігові дерева і кращим із них навіть давали імена... Завдяки цілеспрямованому відбору виведено багато різноманітних сортів смоков, які родять від початку літа аж до зими.

Густий затінок цього дерева, як і затінок платанів, на Сході дуже цінують; коли кажуть, що хтось “*сидить під фіговим деревом*”, мають на увазі його душевний спокій, миролюбний стан. Побачивши Натанайла під фіговим деревом, Христос покликав його згодом до себе в науку, і той став одним з апостолів (Від Івана, 1:47—50).

Кажемо: **НЕПЛІДНА СМОКВА, НЕПЛІДНЕ ФІГОВЕ ДЕРЕВО**. Цього не знаходимо безпосередньо у Біблії; алегорія виникла з оповіді євангеліста **Марка** (11:13—21). Вислів дуже влучний і, напевно, означає наслідок Божої кари. Адже невибаглива смоква родить щороку; її соковиті, схожі на груші плоди виростають у пазухах листків без будь-якої ознаки квітання. Цей феномен здавна дивував, увівши в оману навіть великого знавця, автора класичного твору “Система природи” **Карла Ліннея**, аж поки ботаніки не знайшли цьому пояснення. Річ у тім, що запилення й утворення насіння в смокви відбувається приховано, а сам плід може вирости й без цього. Отже, могло бути неплідним лише нікчемне фігове дерево, яке не виконувало свого призначення. Христос вчинив як добрий садівник і, водночас, відкрив своїм учням моральну істину: нема нічого неможливого для того, хто щиро вірує.

У текстах Біблії смоква часто стоїть поруч із виноградом, бо обидві ці рослини входили до “великої сімки”, що символізувала добробут, розквіт і мир. Тому знищення фігових дерев було одним із найбільших Божих покарань. *Зберу їх дощенту, говорить Господь: не буде ягід у них на винограді, і не буде на фіговім дереві фіг, а їхні листя пов'яне...* (Єремія, 8:13).

Вражає те, що плоди смокви, за біблійним узвичаєнням, сусідують саме із сушеним виноградом, або родзинками, у сповіді про щасливе минуле з поеми **Тараса Шевченка** “Великий льох”:

*А гетьманиша, було, вийде та й кликне в будинок,
Он де клуня. А там мені і фіг, і родзинок —
Всього мені понадас і на руках носить...*

Смоква, власне її плоди — фіги, були добре відомі в Україні XVII століття. Низки сушених фіг, які можуть довго зберігатися, південні купці перевозили на далекі відстані. І ще давніші наші предки, безперечно, куштували ці солодкі заморські фрукти, які з'являлися на середньовічних ринках Києва, Переяслава, Галича й Луцька. Та лише минулого століття, коли були виведені відносно стійкі до холоду сорти, смокви потрапили до садків українського Півдня, насамперед Криму. З фіг виходить не лише сушня, а й смачне варення і навіть вино. Вони багаті на мікроелементи, вітаміни, мають цілющі властивості. Це теж відображено у Біблії: пророк **Ісаїя** наказав прикласти до болючого нариву пов'язку з фіг — і виликував царя **Єзекію**... А нині одержуємо сенсаційні повідомлення про ефективну протипухлинну дію найдавніших біблійних фруктів — звичайних фіг.

Якщо вам пощастить потрапити навесні на теплі південні береги, не забудьте привезти звідти молоді гілочку смокви. Посадіть її до простого хатнього горщика з доброю землею і щодня поливайте. Гілка неодмінно пустить коріння і за два літа виросте в чудове деревце на підвіконні. А біля кожного листка, без жодного квіту, з'являтимуться оті загадкові зеленкуваті фіги. Якщо першого літа плодів не буде, все одно можете почуватися Адамом або Євою в Едемському саду, адже фігове листя у вас буде доволі! ■

*І розкрилися очі в обох них, і пізнали,
що нагі вони. І зшили вони фігові листя,
і зробили опаски собі.*

Буття, 3:7

Адам і Єва в райському саду під деревом пізнання добра і зла. З іконостасу XVIII ст. Вознесенської церкви на Чернігівщині. Національний художній музей України